

Володимир БІЛЕЦЬКИЙ,
доктор технічних наук, дійсний член НТШ, шеф-редактор
аналітично-інформаційного журналу "Схід"

УКРАЇНЬСКА ДІАСПОРА СЬОГОДНІ: ПЕРСПЕКТИВИ І РЕАЛІЇ СПІВПРАЦІ З УКРАЇНОЮ

1. Українська діаспора: перспективи для України

Геополітичні перспективи української діаспори, її подальша роль в українському світі вирішальним чином залежать, очевидно, не тільки від кількісних та якісних характеристик власне самої діаспори, але й від вектора трансформаційних процесів всього українства. Зупинимося тезово на тому, *що являє собою, що може і які тенденції розвитку* нашої сучасної діаспори.

Кількісні характеристики українців за кордоном завжди були дискусійними. В цілому можна, думаю, зупинитися на оцінці в 5-7 мільйонів осіб, що мають хоча б частково українське походження у західному світі і близько 8-12 мільйонів ідентифікуючих себе з українським корінням у країнах СНД. Тобто загалом за межами України постійно проживає близько 13-18 млн людей українського походження. Звичайно, ці оцінки досить відносні, але показують *кількісну вагомість* діаспори. Що стосується її *якісного* складу, то це, в основному, так званий "середній клас" як у західному, так і східному світі. При цьому зорганізованість закордонних українців Заходу і Сходу різко відрізняється - якщо перші майже всі є членами національних громадських організацій або партій, то другі охоплені ними ледь на 5-10 %.

Трансформаційні процеси української діаспори в основному пов'язані з *прискороною асиміляцією*, яка стимулюється, *по-перше*, фактором появи (як то не здається парадоксально на перший погляд) незалежної держави України, що призвело до **втрати основної місії української діаспори - носія національної ідеї та репрезентанта вільного українства, борця за державність, незалежність, за цивілізоване місце України, українського народу, держави, нації в світі**. Всі ці функції (не будемо зупинятися, наскільки успішно) перебрала на себе незалежна Україна, а сучасна діаспора не виробила ніякої нової *надії* свого існування. *По-друге*, прискорена асиміляція стимулюється настроями розчарування західної діаспори сучасними українськими реаліями, відсутністю суттєвих успіхів України в економіці, політиці, скочуванням країни до рівня посередніх держав. *По-третє*, асиміляція українців обумовлюється природними процесами зміни поколінь. *По-четверте*, слід констатувати незацікавленість (якщо не більше) ряду державних чиновників на Сході і Заході (в Росії, Польщі, Словаччині і т.д.) розвитком української діаспори. Показово, що асиміляційні процеси в середовищі західної і східної діаспор відмінні - в східній діаспорі, зокрема, в останнє десятиліття спостерігається активізація деяких центрів (приклад - Москва).

В цілому можна констатувати, що сьогодні триває процес *вмирання старої української діаспори Заходу* з політико-культурними і ностальгічними домінантами і *народження нової її генерації*, заангажованої на Україну скоріше прагматично, економічно і дещо політично, без **яскравої ознаки українського етновизначення. На Сході тривають аналогічні процеси. При цьому слід очікувати, що етновизначення, політично-економічна заангажованість на Україну в новій генерації діаспори як на Сході, так і на Заході **буде пропорційною успіхам України як держави**. Такі маємо реалії.**

Що ж, виходячи з цієї схематично окресленої ситуації, можна очікувати в геополітичному вимірі від закордонного українського світу сьогодні і завтра?

Україні і діаспорі треба разом віднайти, сформулювати і почати реалізовувати єдину *надією*, яка спроможна поєднати зусилля всього світового українства. Цією *надією* може стати входження України до групи світових країн-лідерів, а нової української політичної нації - до групи націй-лідерів. Наступний крок - розробка *стратегії і тактики* реалізації обраної *надії*. Виходячи з культурних, економічних та ін. особливостей України, менталітету українського народу, історичних традицій та сучасного стану речей доцільно стратегію економічного розвитку країни базувати не на самодостатності і пропорційності поступу в переважній більшості галузей господарства, науки, техніки і технології, а зосередити зусилля на декількох домінантних галузях - "галузях прориву". Ними для нас, українців, можуть бути аграрна, космічна, інформаційна, освітня галузі (в першу чергу гуманітарні та фундаментальні науки).

Отже, тільки висока мета, достойна надія, яка стане спільною для всього світового українства, може зупинити пришвидшені за останнє десятиріччя асиміляційні процеси, змобілізувати українців як в Україні, так і в світі. За цих умов нова геополітична роль української

діаспори зразка початку ХХІ ст. - це *перехідна ланка* між Україною і країною проживання в економічній, політичній і почасти культурній сферах, спосіб (радше суб'єкт) оптимального *проникнення* в світ. При цьому нова генерація західної діаспори в силу свого практицизму і порівняно меншої пов'язаності з Україною може виявити себе в нових галузях, в першу чергу бізнесових. Це, зокрема, туризм, торгівля з Україною та домінуюча галузь нового розвинутого суспільства ХХІ ст. - інформаційні та комп'ютерні технології. Останнє має надзвичайну вагу і вирішальним чином вплине на поступ країни і нації. Тому для активізації розвитку України, закладення підвалин на далеку перспективу ми повинні стати *нацією тотальної інформаційної мобільності*. Сьогодні першим кроком у цьому напрямку повинно стати створення єдиного розвинутого багатопланового й багатоканального інформаційного (зокрема, пресового), інтернет-поля "Україна-діаспора", "Україна-Світ".

Українці на етнічних землях, які безпосередньо межують з сучасною Україною, можуть і повинні бути безпосередніми активними учасниками так званих "євро регіонів". Українська держава повинна ініціювати і стимулювати їх розвиток. Ідея євро регіонів на Сході, Півночі і Півдні (Росія і Беларусь), Заході (Молдова, Словаччина, Польща) унікальна. Євро регіони - це організаційна форма прикордонних відносин, в рамках якої держава в цілому і місцеві органи зокрема мають можливість розробляти спеціальні комплексні програми економічної, культурної і гуманітарної взаємодії, реалізовувати конкретні проекти, вирішувати проблеми зайнятості, розвитку інфраструктури, екології. В сучасній Європі діє вже близько 30 євро регіонів, які дозволяють оптимально задовольняти національні культурні запити поліетнічного населення прикордоння, суттєво знизити загрози конфліктів між національними державами.

Щодо, України і її оточення, доцільними бачаться євро регіони "Донбас-Кубань", "Слобожанщина-Східна Слобожанщина", "Берестейщина - Волинь" тощо. Ці утворення, зміцнення безпосередніх зв'язків українських етнічних територій (безвідносно, в якій вони сьогодні державі опинилися) *на регіональному рівні* де-факто дають змогу вже сьогодні задовольнити існуючі культурні, мовні, інформаційні та інші запити українців у смугі прикордонних районів і областей Росії, Беларусі, Молдови, а також зміцнити економічні зв'язки етнічних українських територій, включити їх в єдиний економічний, культурний, інформаційний комплекс України, який, правда, тільки формується. На Донбасі, скажімо, ми сьогодні навіть без євро регіону "Донбас-Кубань" створюємо підручники для шкіл цього краю. Відповідний же євро регіон відкриває абсолютно нові (якісно і кількісно) можливості.

Унікальну роль діаспора, особливо західна, може відіграти у створенні сучасного *громадянського суспільства* в Україні. Багаторічна практика показує, що активна взаємодія громадських українських організацій діаспори та недержавних неприбуткових організацій в Україні дозволяє створити потужний державницьки зорієнтований демократичний і відкритий "третій сектор". Наразі маємо ряд міжнародних донорських організацій, які активно формують "третій сектор" українського суспільства на свій копил. Активне підключення до цього процесу української діаспори дозволило б у глобальному плані пришвидшити, сконсолідувати і віднайти чіткі державницькі вектори "третього сектора" України.

Що ж до прямої економічної допомоги від західної діаспори, кризовій, тим більше посткризовій Україні, то її очікувати не слід. Причини цього - фінансова неспроможність самої діаспори (за рідкісним винятком), а також її розчарованість неефективним і, напевно, не завжди цільовим використанням коштів раніше наданих лідерам національно-демократичних сил.

У цілому, вирішуючи проблеми ролі української діаспори в геополітичних процесах, слід орієнтуватися на *нові параметри* української діаспори як на Сході, так і на Заході. Тільки їх врахування, спільні дії в режимі *резонансу інтересів* "Україна - діаспора" можуть дати суттєвий позитивний обопільний ефект.

2. Громадські організації у співпраці з українцями зарубіжжя

Тепер зупинимося на другому питанні - як сучасні громадські організації України співпрацюють з українцями зарубіжжя.

В Україні в цьому напрямку сьогодні активно діє дві громадські розгалужені структури - Товариство "Україна-Світ", голова народний депутат Іван Драч, та Українська Всесвітня Координаційна Рада (УВКР), голова Михайло Горинь.

Товариство "Україна-Світ" - найстаріша організація по зв'язках з українцями за кордоном, яка перейняла на початку 1990-х років естафету роботи з діаспорою у Товариства "Україна". Товариство структурно має у своєму складі регіональні (обласні) відділення та Федерацію товариств зв'язків із

зарубіжними країнами. Товариство має секретаріат у Києві, газету "Український форум". Тісно співпрацює з Верховною Радою, частково фінансується з державних джерел, але всі регіональні відділення не мають жодного фінансування, працюють на громадських засадах. В доробку товариства участь у створенні проекту закону "Про правовий статус закордонних українців" (прийнятий ВР 20 листопада 2003 р.), ряд масштабних форумів українців світу в Україні, мистецьких форумів-концертів, виставок, науково-практичних семінарів і конференцій в Україні і країнах проживання українців тощо. Тут же працює (хоча і автономно) Інститут досліджень діаспори (І.Винниченко), який збирає і випускає друком банки даних щодо сучасного українства в світі, провадить аналітичну роботу.

Українську Всесвітню Координаційну Раду було створено на підставі рішення I-го Всесвітнього форуму українців (1992) у Києві. Організацію зареєстровано у 1993 р. Головна мета УВКР - сприяння утвердженню інтересів України та світового українства у всіх сферах світового простору - економічній, політичній, правовій, етно-культурній, спортивній та ін. шляхом координації діяльності громадських організацій в Україні й українській діаспорі та співпраці з вітчизняними і закордонними урядовими, підприємницькими та громадськими структурами. Члени УВКР - громадські організації в Україні й за кордоном. УВКР видає журнал.

Нарешті нещодавно - у 2003 році - виникла нова організація "Українська взаємодопомога", яка ставить на меті співпрацю головно з так званою 4-ю хвилею української діаспори (з 1990-х років) - головним чином трудової еміграції та заробітчан, які буквально наводнили Європу та інші світи.

На Донеччині на базі Українського культурологічного центру діє Донецьке відділення Товариства "Україна-Світ". Центр і Товариство готують і видають друком книжки, журнали, зокрема підготували і видали перший посібник для шкіл Кубані "Козак Мамай" накладом 3000 примірників, готують видання посібника "Слобожанська хвиля" - для Курської, Белгородської та Воронезької областей. Готують публікації українців діаспори в журналі "Схід" та інших виданнях. Мета цієї організації - показати Донеччину світу українців за кордоном, а світ українства відкрити для донеччан.

Михайло ВИННИЦЬКИЙ,

*Ph D., факультет суспільних і політичних наук
Кембріджського університету (Англія)*

УКРАЇНА І ДІАСПОРА - МОЖЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ "СВІТОВОГО УКРАЇНСТВА"

Так звана "національна ідея" сьогодні переживає кризу - як в діаспорі, так і в Україні. Як вказує В. Лісовий, актуальна конкретизація цієї ідеї після здобуття державної незалежності практично відсутня, проте продовж довгих років минулого століття ідея "українства" була специфічно самозрозумілою формою національного патріотизму. Вона служила основним ідеологічним рушієм як громадської діяльності за кордонами радянської України, так і підпільного дисидентського руху на території СРСР. Дванадцять років тому, коли дитина, народжена в Північній Америці, прийшовши на заняття в Пласті чи СУМі, питалася, "чому я маю говорити по-українськи, якщо мені легше по-англійськи?", відповідь була очевидною: "Ми тут мусимо зберігати мову (чи звичаї, чи організації, чи школи) тому, що в Україні нашу мову і культуру нищать". Наскільки така відповідь відображала реальну (чи основну) причину існування феномена діаспори, можна дискутувати, але нема сумніву, що це був дуже потужний аргумент.

З моментом утвердження України як незалежної держави цей аргумент втратив свою очевидну легітимність. Варто наголосити, що втрата легітимності національного патріотизму як основного, самозрозумілого і незаперечного аргументу відбулася не тільки в діаспорі - легітимність суто патріотичного аргументу як єдиної, всеохоплюючої причини тої чи іншої суспільно-політичної діяльності також значно зменшилася в Україні, навіть серед так званих "свідомих українців" молодшої генерації галичан. Тому, можливо, дещо недоречно зараз говорити про "світове українство" як про щось вже реально існуюче. Якщо воно має постати, "українство" світового масштабу потрібно активно будувати. А для цього в першу чергу потрібно знайти взаєморозуміння між Україною і діаспорою.

Я не опишуватиму кризовий стан, який зараз існує в організаціях діаспори. Таке оплакування нашого сьогодення вельми поширене між авторами численних статей у північноамериканських часописах, і повторювати його недоцільно. Взагалі було б некоректним, з мого боку, займатися